

Gustavsbergs Hamn

Gestaltningssprogram för den yttre miljöns utformning, BILAGA TILL ANTAGANDEHANDLING MAJ 2002

Tillhör förslag till detaljplan för Gustavsberg Hamn, Värmdö kommun,
Utställningshandling

Kulturmiljöns riksintressen i Gustavsberg

Riksantikvarieämbetets värdetext

Gustavsberg [AB 56] (Gustavsbergs socken)

6581/164

Motivering:

Brukssamhälle med obruten industriell verksamhet alltsedan 1600-talet och det samhälle detta skapat, framförallt präglat av 1800-talets patriarkaliska industrisamhälle och 1900-talets industri med anknytning till folkhemstanken och Kooperationen KF.

Utryck för riksintresset:

Byggnader och anläggningar som visar de olika tidsskikten i brukssamhällets utveckling. Industribyggnader för olika ändamål, där industriprocessens alla led kan följas samt kontorsbyggnader och andra anläggningar för produktionen. Offentliga byggnader samt bostäder av olika typ och för skilda sociala grupper. Planering av utbyggnadsområden från 1930, 40- och 50-talen där denna bygger vidare på den gamla brukskaraktären.

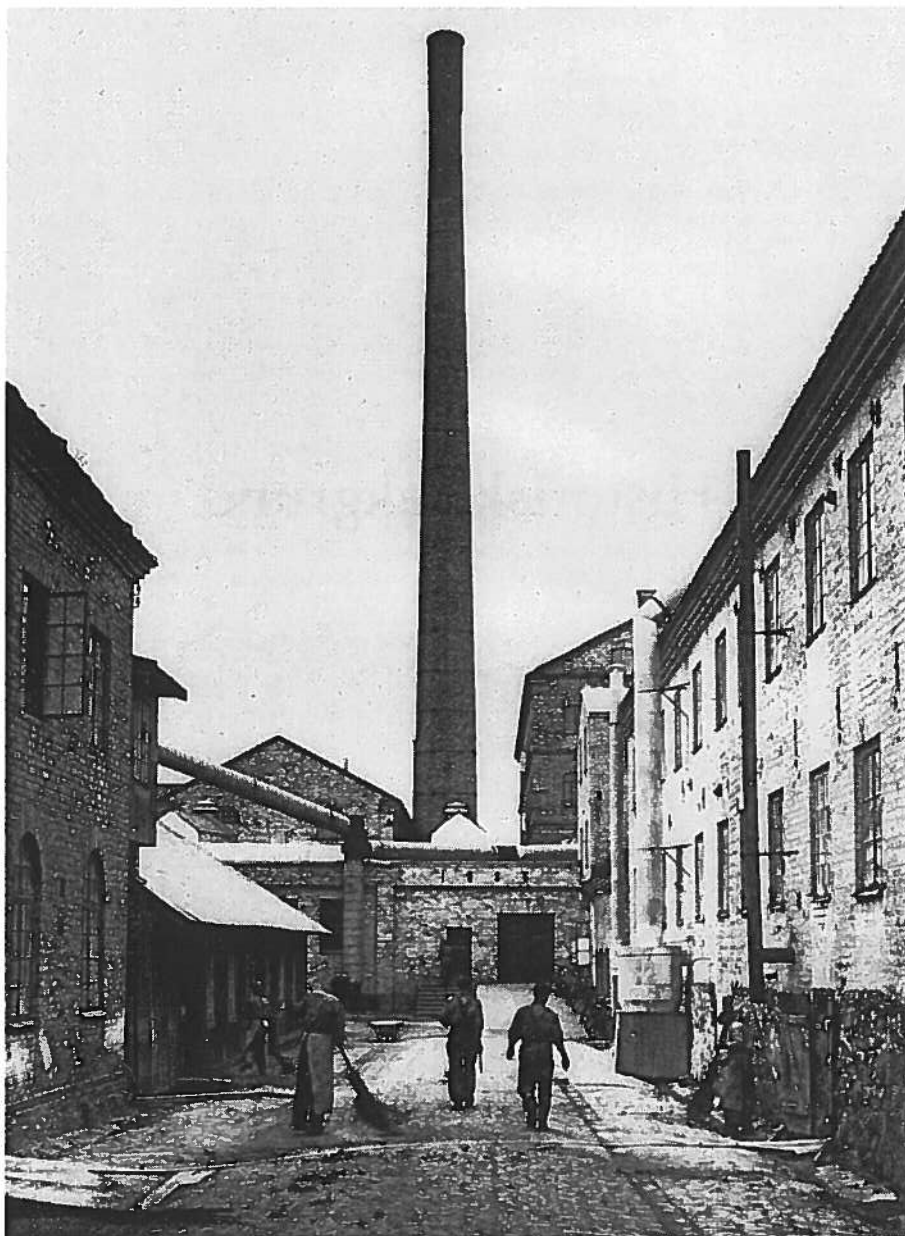
I området ingår även:

Sommarnöjesmiljö med sommarvillor från 1870- och 1880-talen vid Farstasundet väster om Gustavsbergs samhälle, som i sin utformning speglar tidens arkitekturströmningar, bl a den fornnordiska inspirationen.

Länsstyrelsens rekommendationer för kulturvärdenas bibehållande inom fabriksområdet och hamnen

Länsstyrelsens Kulturmiljöenhet har i "Beskrivning av kulturmiljövårdens riksintresse, fabriksområdet och hamnen, utkast daterat 10.10.2000", utvecklat dessa värden närmare samt sammanfattat nedanstående rekommendationer:

- Stor restriktivitet mot ny bebyggelse, framförallt i den nordöstra delen av fabriksområdet.
- Befintliga byggnader bör i princip bevaras och bör underhållas med traditionella metoder och material.
- Eventuella förändringar av befintliga byggnader bör inte ske på sådant vis att förståelsen av byggnadernas funktion i den tidigare verksamheten går förlorad.
- Stor vikt bör läggas vid utformningen av den offentliga miljön, d v s öppna platser mellan husen, hamnplanen, -gatu och vägmiljö, husens fasader mm för att bibehålla områdets industriella karaktär.
- Bibehållande av den direkta kontakten mellan det tidigare lantbruksområdet och fabriksområdet.

Slamhusgatan på 1930-talet, sedd från norr. Gamla Slamhuset till vänster och Gamla verkstaden till vänster. Storgatsten som markbeläggning.

Framsidan: Fabriksområdet sett från norr vid början av 1930-talet.

Foton ur Gustavsbergs porslinsfabrik, Människor och miljöer. Edla Sofia Arvidsson, Johan Aspfors, Lena Gullmert, Värmdö kulturkontor 1997.

FÖRORD

Föreliggande gestaltningsprogram är framtaget med anledning av pågående detaljplanearbete för Gustavsbergs hamn. Planområdet, som huvudsakligen omfattar Gustavsbergs fabriksområde, utgör hjärtat i ett större riksintresseområde för kulturmiljövården.

Eftersom gestaltningsfrågor för ny och befintlig bebyggelse regleras i planbeskrivningen begränsas detta gestaltningsprogram till att omfatta den yttre miljöns utformning.

Gestaltningsprogrammet har tagits fram på uppdrag av JM Värmdöstrand AB genom landskapsarkitekt Maria Westerdahl vid VBB VIAK i samarbete med Willy Hermansson på FFNS Arkitekter. Dialog har skett med Jan H Jansson, Marie Walther och Håkan Dillman vid JM Värmdöstrand AB samt med Uwe Koch vid M arkitekter. Samråd har skett med Värmdö kommun genom Lena Gullmert och Johan Aspfors, Kultur- och fritidskontoret, Maria Grundiz, Skönhetsrådet, Andreas Totschnig, Planenheten och stadsarkitekt Ingemar Eriksson.

Maria Westerdahl

Ulrika Bernström

Uppdragsledare

Kvalitetsgranskare

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	7
1.1	BAKGRUND OCH SYFTE	7
1.2	AVGRÄNSNINGAR OCH METOD	7
	Avgränsningar	7
	Metod för tolkning av riksintressets värden	8
2	FÖRUTSÄTTNINGAR KULTURMILJÖ	9
2.1	RIKSINTRESSEOMRÅDET GUSTAVSBERG	9
2.2	KULTURMILJÖVÄRDEN I DEN YTTRE MILJÖN INOM PLANOMRÅDET	10
	Historisk tillbakablick	10
	Dagens situation	11
3	ANDRA VIKTIGA FÖRUTSÄTTNINGAR OCH ANSPRÅK	11
	Vilka värden från upplevelse-, rekreations- och naturvårdssynpunkt finns att ta hänsyn till?	11
	Vilka brister finns i denna miljö?	12
	Vilka funktioner och kvaliteter ställer föreliggande detaljplaneförslag anspråk på inom planområdet?	12
4	FÖRSLAG TILL RIKTLINJER FÖR UTEMILJÖNS UTFORMNING	13
4.1	ÖVERGRIPANDE RIKTLINJER	13
	Allmänt	13
	Landskap	13
	Det offentliga rummet	14

4.2	GESTALTNING AV DELOMRÅDEN	15
	Fabriksområdet	15
	Värdshuset och Övre Stenhuset	19
	F d lantbruksområdet	20
	Vägar	22
	Skyltning	19
	Belysning	20
	KÄLLOR	25
	BILAGA 1 Gustavsbergs fabriksområde och hamn	26
	BILAGA 2 Översiktskarta, Kulturmijöer inom riksintresseområdet	
	BILAGA 3 Detaljkarta Kulturmiljö	

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund och syfte

Föreliggande gestaltningsprogram är framtaget med anledning av pågående detaljplanearbete för Gustavsbergs hamn. Planområdet, som huvudsakligen omfattar Gustavsbergs fabriksområde, utgör hjärtat i ett större riksintresseområde för kulturmiljövården.

Gestaltningsprogrammet har tillkommit på gemensamt initiativ från Värmdö kommun och JM Värmdöstrand AB. Båda parter ser programmet som ett bra stöd för att uppnå ett gott resultat för områdets detaljutformning.

Föreliggande detaljplan innebär att redan påbörjad utveckling av fabriksområdet avseende nya funktioner som handel och bostäder fortsätter, vilket ställer funktionella och trivselmässiga anspråk på utemiljön.

Gestaltningsprogrammet syfte är att verka för att dessa anspråk uppfylls inom ramen för ett bevarande av riksintressets värden. Gustavsbergs historiska arv som fabriksmiljö med anslutande lantbruksmiljöer ska således även framgent gå att utläsa.

Gestaltningsprogrammet ingår i planhandlingarna och hålls tillgängligt på Värmdö kommuns planenhet.

1.2 Avgränsningar och metod

Avgränsningar

Gestaltningsprogrammet omfattar planområdet för Gustavsbergs hamn. Samordning har skett med gestaltningsprogrammet för planområdet Charlottendal. Eftersom det är en fördel om Gustavsbergsvägen ses som en helhet ingår hela Gustavsbergsvägen i gestaltningsprogrammet som utarbetats för Charlottendal, d v s även de delar som ligger inom detaljplanen för Gustavsbergs hamn.

Gestaltningsprogrammet avses fungera som stöd och ledning för gestaltnings- och bygglovsarbetet genom att ange målsättningar och riktlinjer för utemiljöns utformning. Detaljerade anvisningar ges därför inte.

Eftersom gestaltningsfrågor för ny och befintlig bebyggelse beskrivs i planbeskrivningen begränsas detta gestaltningsprogram till att omfatta den yttre miljöns utformning.

Metod för tolkning av riksintressets värden

Länsstyrelsens rekommendationer för kulturvärdenas bevarande inom fabriksområdet och hamnen (redovisas före Förordet) tolkas som ram för värnandet av riksintresset inom planområdet. För detta gestaltningsprogram är det framförallt de två sistnämnda punkterna om den yttre miljön som är relevanta.

Tolkningen av riksintressets värden i den yttre miljön är inte självklar p g a av bristen på kvarvarande historiska element. Områdets utemiljö har omdanats mycket, framförallt i mitten på 1990-talet, varför det främst är kvarvarande äldre byggnader som signalerar områdets historiska arv. En stor del av den yttre miljön utgörs idag av kör- och parkeringsytor och områdets täthet av bebyggelse som tidigare fanns är delvis borta. Av den anledningen kan inte ett bevarande, enligt ordets bokstavliga betydelse, vara aktuell målsättning för utemiljöns utformning. Snarare bör någon form av återskapande eftersträvas.

Eftersom den historiska miljön spänner över flera århundraden kan man också fråga sig om det är en speciell tidsperiod som ska stå som förebild. I detta gestaltningsprogram har målsättningen definierats enligt följande; samlade intryck från områdets historia ska utgöra inspiration för den yttre miljöns utformning från kulturmiljösynpunkt. Intryck har hämtats dels från kvarvarande värdefulla inslag i den befintliga miljön och dels genom studier av gamla fotografier och texter.

2 FÖRUTSÄTTNINGAR KULTURMILJÖ

2.1 Riksintresseområdet Gustavsberg

Planområdet ingår i ett riksintresseområde för kulturminnesvården som omfattar en stor del av Gustavsbergs tätort med fabriksområde, bostadsområde och tidigare odlingsmark. Bruksmiljön kring Gustavsbergs har en obruten industriell verksamhet alltsedan 1600-talet som präglats av framförallt 1800-talets patriarkaliska idéer liksom folkhemstanken under 1900-talet.

Gustavsberg karaktäriseras topografiskt av sitt läge vid Farstaviken som har givit det goda hamnläge som har krävts för transporter till och från fabriken. Lokaliseringen har också bestämts av tillgången på vattenkraft som man erhållit från Kvarnsjön sydost om fabriken via Kvarnströmmen.

Fabriksområdet, hamnen samt delar av Farsta slotts lantbruksområde ligger inom planområdet. Här finns också en boplatz och gravfält från järnåldern som en länk till historien.

Fabriksområdet och kajen sett från nordost. I förgrunden ses det idag igenlagda vattendrag som förband Farstaviken med Bagarns träsk/Grundmarn. Foto ur: Gustavsbergs porslinsfabrik, Människor och miljöer. Edla Sofia Arvidsson, Johan Aspfors, Lena Gullmert, Värmdö kulturkontor 1997.

2.2 Kulturmiljövärden i den yttre miljön inom planområdet

Historisk tillbakablick

Nedan sammanfattas de viktigaste kulturbärande inslagen i den yttre miljön som identifierats vid studier av gamla fotografier och texter.

Vad hittar man vid studier av gamla foton och historiska texter?

- tät industrimiljö med en mångfald av mindre byggnader med karaktäristiska taksiluetter p g a ugnarna. Sedan slutet av 1930-talet tillkomst av stora industribyggnader
- direkt möte mellan fabriksområdet och omgivande natur- och kulturlandskap
- bergsklackar och träddungar inom områden som ännu inte hade exploaterats
- vattenhjul som drevs av Kvarnströmmen
- enkel träkaj längs Farstaviken för fartyg
- grön inre gård med stora träd mellan Gula byggnaden och Torkhuset
- tegel- respektive stenmur som omgav stora delar av fabriksområdet
- storgatsten i vissa gaturum men oftast grus- eller jordytor
- Kattholmen tidigt nyttjat som del av industriområdet
- strandvillan och Elkvärnen längs stranden söder om Kattholmen
- kullen med gravfält söder om Kattholmen är skogbevuxen, kulturlandskap väster om fabriksområdet

Kvarnhjulet finns än idag kvar på sin ursprungliga plats. Den gamla fabriksklockan på Hushållsporslinsfabrikens tegelfasad bidrar också till områdets karaktär.

Dagens situation

Vad hittar man i den yttre miljön idag som kan uppfattas som historiska spår?

- kaj (i betong) för skärgårdsbåtar
- vattenhjulet i sin ursprungliga placering
- grön gård med stora träd mellan Gula Byggningen, Torkhuset och Huvudkontoret
- ytor med storgatsten i gårdmiljön ovan
- inslag av gamla träd kring Västra Portvaktstugan
- naturstensmurar där Elkvarnen tidigare låg
- skogklädd kulle med gravfält, brynzoner mot omgivande öppen mark. Delvis öppen mark mellan gravfältskulle och kulle med boplats i söder
- enkelhet i markbehandlingen, ofta asfaltytor som ansluter direkt mot fasad
- äldre armatur i form av väggbelysning på Hushållsporslinsfabrikens södra fasad
- trånga och oregelbundna gatu-/ stadsrum mellan fabriksbyggnader
- avsaknad av träd framför Huvudkontoret-Gula Byggningen varför byggnaderna har ett direkt möte med Farstaviken

3 ANDRA VIKTIGA FÖRUTSÄTTNINGAR OCH ANSPRÅK

Vilka värden från upplevelse-, rekreations- och naturvårdssynpunkt finns att ta hänsyn till?

- fabriksområdet återfinns i inre delen av Farstaviken och framträder som en tydligt bebyggd miljö mot omgivande delvis dramatiskt utformad natur samt kulturlandskap.
- grön strandzon med gång- eller gång- och cykelväg mellan Glashuset och Farsta slottsområdet. Motsvarande finns längs delar av Farstavikens norra strand.
- den skogsklädda gravfältskullen och kulturlandskapsrester väster därom
- angränsande natur- och kulturlandskap med ekar och hällar mm söder respektive väster om Idrottsvägen

Vilka brister finns i denna miljö?

- GC-förbindelse saknas från inre delen av Farstaviken till befintlig GC-väg söder om Kattholmen
- Bef. GC-vägs närmiljö i inre delen av Farstaviken har låga skönhetsvärden
- Befintliga p-ytor ger ett ödsligt intryck
- Kattholmen och området mellan gravfältskullen och kullen med boplatser är ianspråktagna för båtuppställning vilket begränsar tillgängligheten och platsernas skönhetsvärden
- Idrottsvägen saknar trottoar.
- gång- och cykelvägsstrukturen är svag inom området
- områdets skyltning är otydlig respektive rörig

Vilka funktioner och kvaliteter ställer föreliggande detaljplaneförslag anspråk på inom planområdet?

- tillskott av bostäder och kontor
- förstärkning av områdets publika karaktär genom tillkomst av ytterligare kultur- och fritidsattraktioner, handel, caféer, konferens etc.
- ny tillfart till området genom den föreslagna Chamottevägen
- ytterligare parkeringsytor
- flexibilitet så att ett levande område med varierande verksamheter kan bibehållas

Gården mellan Gula byggnaden och Torkhuset utgör en grön oas med stora vistelsevärden. Här ligger en restaurang/café liksom Gustavsbergs porslinsmuseum.

4 FÖRSLAG TILL RIKTLINJER FÖR UTEMILJÖNS UTFORMNING

4.1 Övergripande riktlinjer

Allmänt

- Fabriksområdets industrikaraktär skall bestå och prägla dess bebyggelse, hamn och utemiljö.
- Fabriksområdets tunga bebyggelse skall även fortsättningsvis tydligt framträda mot Farstaviken och stå i kontrast mot omgivande natur- och kulturlandskap.
- Gränsen mellan fabriksområde och resterande del av kultur- och kulturlandskap ska vara tydlig. Karaktären inom fabriksområdet ska skilja sig från karaktären inom områden som bebyggs inom f d lantbruksområdet, d v s söder respektive norr om gravfältskullen. Kattholmen tillhör historiskt fabriksområdet.

Landskap

- Den enkla och funktionella hamnfunktionen inom fabriksområdet ska behållas och förstärkas liksom karaktären av naturstränder söder och väster om Kattholmen.
- Större berghällar och träd liksom naturmarkspartier ska eftersträvas att bevaras och exponeras. För att möjliggöra god detaljprojektering av såväl byggnader som utemiljö skall träd, berghällar och gränser för naturmarkspartier avvägas respektive mätas in. Detta gäller även värdefulla element såsom stenmurar vid f d Elkvarnen.
- Resterande del av kulturlandskap med öppen mark och brynzoner väster om fabriksområdet bevaras och hävdas så att det direkta sambandet mellan lantbruks- och fabriksområdet respektive mellan järnåldersboplats och gravfält bibehålls. Naturbetet bör bibehållas inom kullen med gravfält.

Det offentliga rummet

- Stor vikt bör läggas vid utformningen av den offentliga miljön så att området historiska arv förädlas samtidigt som funktionella och upplevelsemässiga värden erhålls.
- Gator och platsbildningar, framförallt inom fabriksområdet, skall vara tydligt avgränsade. Småskaliga gatu- och stadsrums kvaliteter skall tas till vara.
- Kvarvarande historiska spår såsom vattenhjulet skall bevaras och deras historiska samband tydliggöras.
- Hamnens offentliga karaktär skall vara tydlig och dess funktion som hamn för allmän eller verksamhetsanknuten båttrafik skall bevaras. Brygg- och hamnanläggningar för småbåtar mm utformas på ett enkelt och robust sätt.
- Gång- och cykelstråk, platsbildningar och hamnanläggningar skall göras attraktiva att vistas. Stråk som knyter an till målpunkter såväl utanför som innanför planområdet skall beaktas. Cykelstråk skall planeras så att konflikter med fotgängarintensiva miljöer undviks.
- Ett enhetligt skyltningsprogram liksom program för möblering och belysning av den yttre miljön skall utarbetas.

Ljussättning och skyltning, ytbehandling och möblering – bänkar, murar, räcken och busshållplatser, transformatorstationer mm skall utformas så att de berikar miljön, samverkar med byggnaders utformning samt underordnas det kulturhistoriska värdet.

- Konstnärlig utsmyckning som anspelar på områdets keramiska historia skulle med fördel kunna smycka några strategiska platser, såsom t ex vid områdets upplevelsemässiga entré i zonen Odelbergsvägen/ Gustavsbergsvägen och anslutande torg-och kajrum.

Markbyggnadsmaterial

- Markbyggnaden inom området skall präglas av enkelhet och robusthet. Utformningen ska vara enkel men omsorgsfull. Brister i utemiljön ska läkas ihop så att en god helhet åstadkoms.

- Framförallt inom fabriksområdet bör enkla markbyggnadsmaterial användas såsom asfalt, små- och storgatsten samt grus och stenmjöl på extensivt nyttjade ytor utan erosionsrisk.
- Föreslagna solitärträd eller trädrader som syftar till att skapa och definiera rumsliga sammanhang, framförallt inom fabriksområdet, skall vara av storvuxen park- och alléträdskvalité.

4.2 Gestaltning av delområden

Fabriksområdet

Inom fabriksområdet kommer viss nybyggnation att ske för bostäder och verksamheter. Framförallt kommer befintligt byggnadsbestånd liksom kör- och vistelseytor att förädlas. Kattholmen kommer att kompletteras med byggnader för publik verksamhet. En ny väg föreslås söder om Hushållsporslinsfabriken (HPF) som avses heta Chamottevägen efter det speciella tegel som tidigare framställts inom Gustavsberg. Vidare föreslås tillskott av parkeringsytor väster och söder om Glashuset. Fordonstrafik till hamnområdet kommer att ske via Odelbergs väg och Chamottevägen. Idrottsvägen kommer även fortsättningsvis att vara huvudtillfart till Farsta Slottsviksområdet.

Generellt

- Utformning och materialval av markbyggnader skall i intima gårdsmiljöer, torgrum och gångstråk ska ha mer bearbetad utformning än på kör- och parkeringsytor. Nivåskillnader bör tas upp med stödmurar med naturstens- eller tegelbeklädnad och rumsavgränsning sker förslagsvis med tegelmurar eller klippta häckar.
- Höjdsättning, materialval, grad av detaljering etc bör göras extra noggrann kring kulturhistoriskt värdefulla byggnader eller miljöer.
- Gröna och intima inre gårdsmiljöer kan gärna stå i kontrast mot mer hårdgjorda gatu- och torgmiljöer där vegetation som princip endast återfinns som träd eller klätterväxter. Inom gröna gårdsmiljöer kan gärna lektyr förekomma..
- Högre grad av rumsbildning genom nyttjade av trädvolymen bör skapas vid större parkeringsytor i de inre och södra delarna av fabriksområdet.

- Rums- och platsbildningar bör tydliggöras. Täta och oregelbundna gatu- och stadsrum bör utnyttjas för att skapa spännande miljöer med historisk atmosfär.

Odelbergsvägen och torg- kajområdet i inre delen av Farstaviken

- Odelbergsvägen liksom torg- och kajområdet i inre delen av Farstaviken mot Gustavsbergsvägen skall utgöra fabriksområdets upplevelsemässiga entré där bilar rör sig på fotgängare och cyklister villkor.
- Utformningen av framförallt gång- och cykelvägsytor är viktig i denna punkt så att goda övergångar erhålls mellan stråk längs Gustavsbergsvägen respektive Odelbergsvägen. Torg-/parkeringsytan bör ges en bearbetad utformning med användning av t ex gatsten och nivåskillnader bör utnyttjas som en tillgång i utemiljön. Eventuellt kan en trädgrupp göra ett positivt inslag här.
- Strandzonen och GC-vägen i inre delen av Farstaviken bör ges en mer bearbetad utformning.

Odelbergsvägen i korsningen med Gustavsbergsvägen i inre delen av Farstaviken. Torg-parkeringsytan ligger i direkt anslutning.

Hamnområdet med Gustavsbergs kyrka och Vårdshuset i bakgrunden.

Hamnområdet

- Träkajer som föreslås skall utformas enkelt och rustikt men med omsorgsfullt bearbetade detaljer. Utformningen skall anspela på hamnens historiska funktion som kaj för fartyg varför t ex grövre dimensioner av plank bör användas. Kajanläggningarna skall ej ge intryck av småskaligt fiskläge.
- Hamnområdet mellan Posthuset och inre delen av Farstaviken skall utformas så att områdets publika funktion för bl a uteserveringar, besökande småbåtar och flanerande utmed kajen uppfylls. Markbeläggningen kan t ex utgöras av gatsten som möter träkaj, enligt beskrivning i punkten ovan. Konflikter med cyklister skall undvikas genom att cykelbana inte korsar fotgägarintensiva ytor.
- Strandzonen i bukten norr om Glashuset bör ha en grönare och mjukare utformning. Befintlig stenskoning bör ges en mer bearbetad utformning.
- Som princip bör inga träd planteras norr om Posthuset och Gula Byggnaden mot vattnet. Befintlig trädgrupp mellan dessa hus ska framträda som ett grönt block mot den tunga bebyggelsen sett från norr. Enstaka solitära träd eller trädgrupper är lämpliga norr om Packhusen och Glashusen.

Kattholmen

Kattholmen

Kattholmens befintliga byggnader tillika med föreslagna byggnader avses få ett publikt nyttjande. Stränder, förutom industrikajen på holmens östra sida, blir allmänt tillgängliga.

- Kattholmens yttre miljö ska formges som en allmänt tillgänglig park-/kajmiljö. Möjligheter till vattenkontakt och utblickar över Farstaviken bör tas tillvara genom sittplatser mm i olika vädersträck, eventuella bryggor samt medveten utformning av planteringar. Möjligheten till att skapa lä för sittplatser i soliga lägen bör beaktas.
- Markbyggnader, strandzonens utformning liksom valet av växter anpassas efter skärgårds- respektive industrikaraktären. Ett grönt intryck bör eftersträvas.
- Störväxande träd bör undvikas eftersom Kattholmens byggnader, och framförallt fabriksområdets tunga bebyggelse, ska dominera i inre delen av Farstaviken. Kattholmens vegetation bör också underordna sig den skogbevuxna gravfältskullen sett från norr.

Parkeringsytor

- Föreslagna större parkeringar mellan Glashuset och HPF respektive söder om Glashuset skall utformas så att intrycket av hårdgjorda ytor begränsas, framförallt sett från angränsande gång- och cykelstråk respektive bostadshus. Detta kan ske genom stora träd, murar, häckar etc. Parkeringarna bör även delas upp med bearbetad markbehandling, bl a för att öka säkerheten för fotgängare. Ovanstående riktlinjer bör även beaktas vid parkeringsytor väster och norr om Glashuset.
- Där konflikter mellan fotgängare och bilar som parkerar kan uppstå, som t ex längs Båtvägen och norr om Glashuset, bör bilisterna göras uppmärksammade genom t ex mönster i beläggningen.
- Speciell omsorg bör visas kring Västra Portvaksstugan och Stallet. Befintliga träd i Västra Portvaksstugans direkta närhet bör bevaras och nya träd planteras så att en inre miljö skapas kring byggnaden.

Värdshuset och Övre Stenhuset

Öster om Värdshuset är ett hotellannex föreslaget i befintlig naturmarksslänt och befintlig parkering föreslås utvidgas något.

- Kringytor vid hotellannexet inklusive parkering bör ges en enkel men bearbetad utformning som tar fasta på områdets läge i berg- och naturmarkssluttningen. Bergskärning bör ske med omsorg så att om möjligt en vacker bergssida erhålls söder om parkeringen.

F d lantbruksområdet

Inom f d lantbruksområdet är mindre grupper med bostadsbebyggelse föreslagna. Bostadsgruppen "Seglarbyn" återfinns inom befintlig båtuppställningsplats mellan skogsbevuxna kullar med boplats och gravfält från järnåldern och angränsande till fabriksområdet och Båtvägen. De föreslagna bostadshusen "Elkvarnen" och "Strandvillan" återfinns mellan Odelbergs väg och strandpromenaden (funktion som GC-väg och gårdsgata), norr om gravfältskullen. Ett "Hamnkontor" med funktioner för b la gästhamnen föreslås i korsningen Odelbergsvägen och Båtvägen.

Generellt

- Utformningen av utemiljön skall detaljstuderas avseende utformning och höjdsättning så att intrång i terräng, berghällar och träd undviks.
- En så grön miljö som möjligt ska eftersträvas där utformningen av markbyggnaden och valet av växter anpassas efter skärgårdskaraktären respektive kulturlandskapet.
- Beträffande skötsel av vegetation, se även under 3.1 Övergripande riktlinjer, Landskap.

Stenmurar som hörde till "Elkvarnen" sett från gång- och cykelvägen som går längs stranden.

"Seglarbyn"

- En arkeologisk förundersökning bör genomföras inom området för boplatskullens östra del eftersom det kommer att tangeras av "Seglarbyn".
- I de öppna landskapsstråken mellan skogsbevuxna kullar och "Seglarbyns" föreslagna bebyggelse bör marken utgöras av gräs-ängsyta utan planterade träd och buskage.

Här kan en mindre småbarnslekplats anläggas i anslutning till bebyggelsen, lekplatsen får dock inte komma att dominera upplevelsen av landskapsrummet. Snarare bör naturens egna förutsättningar för barns lek och upptäckter utnyttjas och förstärkas.

- Mot norr skall bebyggelsens tomtmark avgränsas genom plank eller dylikt för att undvika att marken "smygprivatiseras" genom utvidgning av trädgårdarna.
- Storväxande träd skall inte planteras inom bostadsområdet.
- Utformningen av bullerskydd och eventuella planteringar mellan Båtvägen och bostadsområdet bör utformas med hänsyn till dess läge mellan fabriksområdet respektive f d lantbruksområdet. Där det öppna stråket norr om bebyggelsen ansluter till Båtvägen bör visuell kontakt mellan fabriksområdet och fältet bevaras.

"Elkvarnen", "Strandvillan" och "Hamnkontoret"

- Befintliga stenmurar som hörde till den f d "Elkvarnen" bör bevaras eller på lämpligt sätt utnyttjas och tydliggöras i miljön för den föreslagna "Elkvarnen".
- Utemiljön kring "Elkvarnen" och "Strandvillan" skall utformas med hänsyn till läget invid det allmänna gång- och cykelstråket samt det exponerade läget mot Farstaviken. Utformningen skall eftersträva en tydlighet i vilken mark som är allmänt tillgänglig respektive privat. Ett så grönt intryck som möjligt ska eftersträvas.
- Strandzonens utformning bör ges en mer bearbetad utformning jämfört med dagens slänt av makadam etc. Befintliga berghällar bör tydliggöras.

- "Hamnvillans" utemiljö bör utformas med hänsyn till det exponerade läget invid Odelbergs väg och Båtvägen där bl a gångstråk finns. Närheten till gravfältskullen och dess vegetation kräver noggrann detaljanpassning.

Vägar

Fordonstrafik till hamnområdet kommer att ske via Odelbergs väg och Chamottevägen. Idrottsvägen kommer även fortsättningsvis att vara huvudtillfart till Farsta Slottsviksområdet. En sammanhängande GC-väg kommer att anläggas längs strandzonen/Odelbergs väg.

- Generellt skall vägars olika funktion och hierki framgå av vägens skala, detaljutformning och skyltning. Särskilt viktiga punkter är korsningarna mellan Gustavsbergsvägen och Odelbergs väg, Chamottevägen respektive Idrottsvägen.
- Säkerheten för oskyddade trafikanter skall beaktas genom anläggande av gångbanor respektive gång- och cykelbanor.
- I anslutning till Chamottevägens möte med Gustavsbergsvägen återfinns det gamla kvarnhjulet vilket bör utnyttjas som symbol i entrézonen. Utformningen av miljön bör tydliggöra kvarnhjulet på ett estetiskt och kulturhistoriskt känsligt sätt. Svårigheten med markytor på olika nivåer som ska sammanbindas måste beaktas särskilt.
- Chamottevägen bör erhålla en trädplanterings längs dess södra sida, för att på så sätt erhålla rumsbildning och visuell avskärmning mot VVS-fabriken.
- Idrottsvägen och eventuellt Båtvägen bör planteras med en trädrad från anslutningspunkten med Gustavsbergsvägen för att förstärka vägarna funktion som entrévägar till bostadsområden. Anpassning bör dock ske till befintliga morän- och bergklackar med inslag av ekar mm så att dessa värden kan behållas.

Idrottsvägen nära korsningen med Gustavsbergsvägen

Skyltning

God skyltning bör kännetecknas av god teknisk kvalitet och hög konstnärlig nivå. Skyltningen bör anpassas till området och utformas så att den berikar miljön och samverkar med byggnaders utformning och underordnas det kulturhistoriska arvet. Skyltningen skall således göras med hänsyn till bla fabriksområdets arkitektur och skala så att områdets karaktär behålls.

- Reklam och skyltning på fasaderna skall integreras med fasadernas utformning och material. En väl formgiven och grafisk skyltning skall utformas med helhetssyn där all information samordnas, från regelrätt trafikhänvisning till reklam.
- Huvudregeln är: placering i anslutning till verksamheten under iakttagande av vissa mått och format. Hos skyltningen bör den grafiska formen, tecknet, lysa och inte bakgrunden. Ljuskåpor kontra ytskyltar med separata armaturer på arm bör användas restriktivt. Skyltar högt upp på fasad och på tak bör även de användas restriktivt om inga andra rekommendationer finns.
- Vid särskilt utpekade platser vid infarten till områden kan skyltexponeringen ökas.
- Lösa kampanjskyltar och vippskyltar får ej sättas upp på offentlig mark utan polisens tillstånd. Fasta kampanjskyltar placeras på fasad eller

markmonteras i direkt anslutning till fasad och följer ovan nämnda estetiska regler.

- Kommersiell hänvisningsskyltning tillåts normalt inte. Orienteringstavlor med samlad information om verksamheter kan i erforderlig omfattning och väl utformad godtas i butikcentrumområde.
- Trafikskyltning i området bör göras sparsamt.
- Hänvisning/vägvisningsskyltar liksom skyltar för cykelbana bör göras enligt Vägverkets rekommendationer.

Belysning

Syftet med belysning i utemiljöer är att skapa orienterbarhet, säkerhet samt attraktiva miljöer. Eftersom mörker råder under stor del av dygnet under den mörka årstiden är belysningens utformning en viktig fråga.

- Belysningen bör anpassas till området och utformas så att den berikar miljön och samverkar med byggnaders utformning och underordnas det kulturhistoriska arvet. Belysningen skall således utformas med hänsyn till fabriksområdets respektive lantbruksområdets arkitektur och skala så att områdenas karaktär behålls.
- När man planerar belysning i utomhusmiljöer är det viktigt att belysa både horisontella och vertikala ytor för att man skall kunna orientera sig. Exempel på vertikala ytor kan vara fasader, träd, buskar och skulpturer.
- Vid placering av belysningsstolpar bör man tänka på att placera dem nära fasader och träd för att ljuset skall komma till sin rätt. Armaturer kan också med fördel placeras på själva fasaden. Ibland kan en separat effektbelysning behövas för att accentuera ett objekt.
- Belysning längs gång- och cykelstråk kan behöva ha en lägre skala än belysning för bilvägar för att skapa en behaglig och trygg miljö.
- För att öka attraktionskraften för hamnområdet kan man lyfta fram både de vackra fasaderna och vattnet med hjälp av ljus. Om man belyser fasaderna kommer dessa att reflekteras i vattnet vilket kan upplevas från inre delen av Farstaviken och den norra stranden. Man kan skapa stämningsfulla stråk längs vattnet med hjälp av stolpbelysning och låga belysningspollare.

KÄLLOR

Kulturminnesvårdens riksintressen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Stockholms län, oktober 1997, U:22.

Gustavsberg. Beskrivning av kulturmiljövårdens riksintresse, fabriksområdet och hamnen, utkast daterat 10.10.2000, Länsstyrelsens Kulturmiljöenhet genom Mats Jonsäter.

Gustavsbergs porslinsfabrik, Människor och miljöer. Edla Sofia Arvidsson, Johan Aspfors, Lena Gullmert, Värmdö kulturkontor 1997.

BILAGA 1

**Länsstyrelsens Kulturmiljöenhet, Mats Jonsäter, Utkast Arbetshandling
10.10.2000.**

Gustavsberg fabriksområde och hamn**Sammanfattande värdebeskrivning**

Riksintresset Gustavsberg omfattar Gustavsbergs porslinsfabrik, bruksbebyggelsen från skilda tider, lantbruksområdet Farsta slott och andra högreståndsvillor väster om fabriksområdet samt det sena 1800-talets sommarvillor vid Baggensfjärdens inlopp till Farstaviken. Riksintresset karaktäriseras av en bruksmiljö som har tillkommit under loppet av 300 år där alla delar som ingår i en sådan miljö till stor del finns bevarad.

I det följande koncentreras beskrivningen till fabriksområdet och hamnen.

Fabriken är hjärtat i ett brukssamhälle, utan fabriken hade samhället med sina bostäder, serviceinrättningar, skolor och andra allmänna byggnader sannolikt inte kommit till stånd. Gustavsbergs porslinsfabrik är unik i sitt slag i länet, dels därför att så pass mycket av den äldre produktionsbebyggelsen finns bevarad, dels därför att den på så tydligt sätt i byggnaderna visar verksamhetens utveckling över tiden. Begreppet årsringar i bebyggelsen kan knappast få en bättre illustration än Gustavsbergsområdet. Både vad gäller bruksorten som helhet och inom fabriksområdet. En väsentlig del i detta var att KF, vid övertagandet 1937, valde att arbeta vidare efter den "patriarkaliska" brukstraditionen med omsorg över, i första hand produktionen, oen också arbetarnas bostadsmiljöer och samhällets funktioner. Att KF i sina led hade Olof Thunström, en av dåtidens mest framsynta arkitekter, har naturligtvis bidragit till resultatet.

Vid KFs övertagande revs förvisso en stor del av de äldre fabriksbyggnaderna, men det tillskott som de nya byggnaderna utgör har ett mycket högt kulturhistoriskt och arkitektoniskt värde.

Fabriksområdet utgör idag en mosaik av byggnader från de olika utbyggnadsperioderna. Många av byggnaderna, både äldre och yngre, har höga arkitektoniska egenvärden. Övriga kvarvarande byggnader avspeglar var och en väsentliga delar av den produktion som bedrivits vid fabriken och har därigenom höga kulturhistoriska värden. Varje byggnad är därför viktig för helheten och för den samhälls- och industrihistoria som den berättar, även om alla inte har samma arkitektoniska värde.

Till fabriken hör också hamnområdet. Hamnen har varit av central betydelse för transporter till och från Gustavsberg, inte vara den verksamhetsrelaterade utan även persontrafiken och postförmedlingen. Hamnen i sig är mycket enkel och utgörs endast av den öppna hamnplanen. Några påkostade kajanläggningar tyckas aldrig ha funnits utan endast enkla, funktionella träkajer som idag till viss del ersatts av betong.

Väster om själva fabriksområdet vidtar det tidigare lantbruksområdet, idag till stora delar bebyggt med bostäder. Kvar som en betydelsefull länk till historien ligger järnåldersgravfältet på höjden.